

Platon, *Republica*: Aspecte generale

Nicolae Sfetcu

12.02.2022

Sfetcu, Nicolae, "Platon, *Republica*: Aspecte generale", Telework (12 februarie 2022), DOI: 10.13140/RG.2.2.27973.32481, URL = <https://www.telework.ro/ro/platon-republica-aspecte-generale/>

Email: nicolae@sfetcu.com

Acest articol este licențiat sub Creative Commons Attribution-NoDerivatives 4.0 International. Pentru a vedea o copie a acestei licențe, vizitați <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>.

Republica (greaca veche: *Πολιτεία, Politéia*) a fost scrisă aproximativ între 380 și 370 î.e.n. A. E. Taylor afirmă că *Republica* era deja scrisă în 388 (Taylor 2009), iar G. C. Field a sugerat data de 375 î.e.n. (Hornblower, Spawforth, și Eidinow 2012) Titlul *Republica* este derivat din latină, fiind atribuit lui Cicero, care a numit cartea *De re publica* (Despre treburile publice), sau chiar ca *De republica*, creând astfel confuzie în ceea ce privește adevărata ei semnificație. *Republica* este considerată parte integrantă a genului literar utopic. Al doilea titlu, *Peri dikaiou* (περὶ δικαίου, *Despre justiție*), este posibil să fi fost inclus ulterior.

Republica este doar a treia parte a unui proiect mai amplu care urma să includă o istorie ideală a Atenei, precum și o filozofie politică și fizică. Dialogul are loc în Pireu, în casa lui Cephalus din Siracuză (Platon 1848).

Cartea este divizată în 10 cărți: prima tratează tema dreptății; în următoarele două cărți Platon își expune teoria „statului ideal”; cărțile a patra și a cincea tratează relația dintre lucruri și idei, dintre lumea sensibilă și suprasensibilă (hiperurania); cărțile a șasea și a șaptea descriu teoria cunoașterii; cărțile a opta și a noua vorbesc despre stat și familie; iar ultima carte analizează ideea de nemurire a sufletului cu Mitul lui Er.

Studiile stilometrice sugerează că prima carte a fost scrisă anterior și separat de celelalte nouă (Brandwood 1992, 96–97). Dümmler sugerează că a fost publicată inițial ca un dialog autonom, (Dümmler 1889) cu gândul la o continuare ulterioară (Szlezák 1992, 368). Charles Kahn subliniază legătura strânsă care unește diferitele cărți ale *Republicii* (Kahn 2008).

Tema centrală a cărții este dreptatea, (Brickhouse și Smith 2022) argumentată cu ajutorul mai multor teorii platonice, inclusiv mitul alegoric al peșterii, doctrina ideilor, dialectica, teoria sufletului și proiectul unui oraș ideal. *Republica* se referă la ceea ce se numește *φιλοσοφία περὶ τὰ*

ἀνθρώπινα („filozofia lucrurilor umane”), fiind prezentată ca o lucrare organică, enciclopedică și circulară, cu accent pe relația dintre universal și particular.

Există mai multe interpretări privind arhitectura *Republicii*, inclusiv ipoteza unei „compoziții concentrice”, a unei structuri „în arc”, a „boltelor mari” în care justiția constituie centrul echilibrului, sau a unei structuri în „oglindă” (Mathieu 2014).

Benjamin Jowett evidențiază câteva aspecte din carte, considerate de el a fi cele mai importante (Jowett 1892): (1) caracterul dual al *Republicii*, a unui stat elen și a unui regat al filosofilor, paradoxurile *Republicii* așa cum au fost denumite de Morgenstern (comunitatea de proprietate, familiile, domnia filozofilor, analogia dintre individ și stat), subiectul educației, diferențe esențiale între politica antică și cea modernă sugerate de *Republica*, compararea *Republicii* cu *Politicianul* și *Legile*, influența exercitată de Platon asupra imitatorilor săi, și natura și valoarea idealurilor politice și a idealurilor religioase.

Richard Lewis Nettleship consideră *Republica* drept o carte de filozofie morală (Nettleship 1958), în care adevărata întrebare este Cum să trăim cel mai bine, inseparabilă de întrebarea: Care este cea mai bună ordine sau organizare a societății umane?

Philip Allott afirmă că în *Republica* este vorba despre trei lucruri codependente și codeterminante: ”ființa umană individuală, societatea umană și universul - Eu și Noi și Toți,” dezvoltând ”o filozofie a ceea ce credem că știm (epistemologie) și o filozofie a ceea ce alegem să facem (moralitatea).” (Allott 2011)

Mulți filosofi au văzut în *Republica* o primă schiță a socialismului (Plato și Stelli 2007), subliniind aspectele comune și anti-individualiste evidențiate în conceptul de bine colectiv și în ideea comunității bunurilor, femeilor și copiilor.

Popper a întrezărit în starea ideală a filosofului din *Republica* prototipul statului autoritar modern cu structura ierarhică a societății, cultul conducătorilor și puritatea rasei. El consideră că *Republica* „a fost înțeleasă de autorul ei nu atât ca un tratat teoretic, ci ca un manifest politic de actualitate” (Popper 2020, vol. 1: 162).

Republica este considerată de mulți academicieni drept cel mai mare text filosofic scris vreodată (Gibbons 2001), fiind cartea cea mai studiată în universitățile de top (Ha 2016) (Jackson 2016).

Martin Luther King, Jr., a spus că *Republica* ar fi singura carte pe care ar fi dus-o pe o insulă pustie, alături de Biblie (Sharpe 2019).

Personaje

Socrate: filozof, profesor al lui Platon, care ocupă cea mai mare parte a dialogurilor, dezvoltând tema orașului ideal.

Thrasymachus: sofist, care inițiază discuția, argumentând inițial că dreptatea este „profitul celui mai puternic”.

Cephalus: proprietar în vârstă al casei care găzduiește dialogul; susține că dreptatea și fericirea în viață constau în acumularea de bunuri materiale.

Glaucone: elev al lui Socrate care îl însoțește din Cephalus

Polemenco: elev al lui Socrate, fiul lui Cephalus

Adimanto: elev al lui Socrate.

Clitophon: politician atenian

Lysias, Euthydemus și Charmantide: prezenți fără a participa la dialog (Plato și Jowett 1991, 360a–340b)

Conținut

Cartea I: Socrate ajunge la casa lui Cephalus, unde începe discuțiile despre bătrânețe și își prezintă propriul model de fericire și dreptate. Polemarco își spune și el opinia despre dreptate și justiția ca datorie, să faci bine pentru prieteni și rău pentru dușmani. Thrasymachus își exprimă opinia lui despre justiția politică, susținând că dreptatea este practic utilitatea celor care sunt mai puternici. Socrate intervine spunând că dacă cei aflați la putere ar fi tirani, aceștia ar face rău tuturor, și prin nedreptate pot fi controlați toți. Dreptatea este o virtute a sufletului, după cum spune Socrate, contrazicându-l astfel pe Thrasymachus care vede nedreptatea ca pe o virtute.

Cartea II: Glaucone intervine vorbind despre viața dreaptă și categoriile de bine, afirmând că dreptatea omului constă în obținerea propriilor avantaje. O nedreptate nepedepsită necesită forța puterii. Dreptatea adevărată pentru omul de rând ar fi o „nedreptate deghizată”. Adimante intervine afirmând că se caută dreptatea doar pentru reputația pe care i-o dă omului drept. Socrate propune analiza dreptății într-un „oraș ideal”, plecând de la origini, de la nucleul primitiv, un simplu sat de țărani cu sarcini specifice care apoi se extinde și are nevoie de pază, și ulterior de o conștiință a oamenilor care constă în cunoaștere și educație, expunând sarcinile fiecărui cetățean.

Cartea a III-a: Prezintă îndatoririle și educația artistică a gardienilor orașului, care nu trebuie să fie corupți de poezie și literatură. Socrate distinge trei tipuri de poezie: imitativă, narativă și mixtă. Minciuna trebuie rezervată doar conducătorilor cu intenția de a face bine („minciuna nobilă”). Gardienii trebuie să se ferească de imitație, mergând doar pe acțiuni virtuozitate. Educația lor vizează gimnastica și medicina, și domeniul juridic, pentru un trup sănătos și un suflet curat. Astfel, „am purificat, fără să ne dăm seama, cetatea despre care, puțin mai devreme, o consideram dependentă de lenevie” (Plato și Jowett 1991, cart. II, 399 d). În oraș ar trebui admiși doar artiștii și lucrătorii care vor crea lucruri frumoase. Adimante și Socrate discută apoi despre vorbirea utilă și vorbirea imitativă, problema iubirii și medicina.

Cartea a IV-a: Reia problema justiției în rândul cetățenilor. Adimanto întreabă dacă gardienii sunt fericiți cu constrângerile care li se impun, iar Socrate afirmă că în oraș toți sunt mulțumiți de sarcinile pe care le au, cu o educație adecvată. Virtuțile principale sunt înțelepciunea, curajul, cumpătarea, la care se adaugă dreptatea, suma celor trei virtuți. Înțelepciunea (specifică conducătorilor) implică o cunoaștere profundă și abilitatea de a da sfaturi bune. Curajul este o abilitate specifică soldaților, ”pentru a proteja constant judecata asupra lucrurilor de temut și asupra lor”. Cumpătarea (specifică lucrătorilor) implică faptul că cetățenii nu trebuie să fie nici prea bogați (pentru că vor înceta să lucreze) nici prea săraci. Ulterior Socrate analizează tipurile de suflet, făcând o analogie cu caili orașului, alb și negru, conduși de un vizitiu moderator (omul).

Cartea a V-a: La îndemnul lui Adimant, Thrasymachus și Glaucon de a discuta despre comunitățile de femei și copii, Socrate descrie relațiile de familie din oraș: „soțiile războinicilor noștri vor fi toate comune tuturor: niciuna dintre ele nu va trăi în mod special cu niciuna dintre ele; la fel copiii vor fi comuni, iar părinții nu-și vor cunoaște copiii, nici aceștia din urmă părinții lor ” (Plato și Jowett 1991, cart. II, 457c-d-462e). Căsătoriile între cetățeni „mai buni” favorizează binele orașului, iar copiii trebuie să fie puși în comun, susținând frăția comună. Continuă vorbind de importanța filosofiei pentru politică și făcând o comparație între individ și oraș, ambele prezentate ca organisme unificate. Filosoful trebuie să practice căutarea permanentă a adevărului, fiind astfel cel care greșește cel mai puțin, deci cel mai bun reprezentant al politicii pentru orașul ideal.

Cartea a VI-a: Se continuă discuția destinului filosofilor și sofistilor, cu argumentarea că filosoful este cel mai potrivit să guverneze cu înțelepciune. Socrate face o analiză a politicii grecești. Evidențiază faptul că guvernele l-au disprețuit totdeauna pe filosof, prin „alegoria

corăbiei”, în care cârmaciul este un bătrân orb, înțelept, dar care este contestat în mod constant de oamenii de la bord care vor să guverneze. Filosoful-rege asigură mântuirea orașului. Face analogia dintre ideea de bine ca cea mai înaltă cunoaștere și soare care, în perfecțiunea lui luminează cu înțelepciune. Apoi desenează o linie cu patru segmente: imagini sensibile, obiecte sensibile, entități matematice și Idei, care pot fi cunoscute prin, respectiv, imaginație (*εἰκασία*), credință (*πίστις*), rațiune discursivă (*διάνοια*) și inteligență (*νόησις*).

Cartea a VII-a: Socrate pune în discuție „mitul peșterii”, pentru a ne face să înțelegem obscurantismul ignoranței în care se află omul, de unde trebuie să se poată elibera pentru a găsi adevărata „lumină” a înțelepciunii. Filosoful rupe lanțurile și iese din peșteră în lumea exterioară, o metaforă a dialecticii ascendente, înțelegând astfel că interiorul peșterii este doar o reflectare distorsionată a lumii reale care este lumea inteligibilă. După ce a conștientizat existența unei alte lumi mai bune și veridice, Socrate continuă cu instruirea regelui filosof, afirmând că acesta trebuie să continue cu studiul matematicii, geometriei și dialecticii. Filosoful este cel care se ridică până la contemplarea ideii de Bine, și acesta este motivul pentru care el este cel mai bun gardian posibil.

Cartea a VIII-a: Aici Socrate face cea mai profundă analiză a fericirii celor dreți și celor nedreți. Vorbește de principalele forme de guvernare: aristocrația, timocrația, oligarhia, democrația și tirania (cea mai rea). Favorizează aristocrația în detrimentul oligarhiei și democrației care în timp devin corupte și trec în forme mai proaste de guvernare, precum timocrația și tirania. În oligarhie săracii se vor revolta împotriva bogaților și vor construi un regim democratic care promovează „puterea de a face tot ce vrei”. Dar libertatea și egalitatea duc la neliniște, copiii nu-și mai respectă părinții, și vor apare leneșii și profitorii, și în final anarhia care va favoriza tiranul care se va prezenta ca un protector. Concluzia lui Socrate este că, din cauza impulsivității sufletului uman și a corupției, este necesară intervenția filozofului.

Cartea a IX-a: Socrate insistă asupra ideii că tiranul, deși stăpânește prin frică, este el însuși sclavul propriilor pasiuni. Socrate detaliază metafizica plăcerilor, laudând plăcerile raționale drepte ale filosofului, superioare celorlalte două părți iraționale ale sufletului. Socrate face apoi o recapitulare: oamenii vor fi cei mai fericiți în aristocrație, mai puțin în timocrație, și mai puțin în oligarhie și așa mai departe până la democrație și tiranie. În suflet există trei părți: partea rațională sau intelectul (*Noûs*, νοῦς), partea care caută vitejie și onoruri, și partea inferioară (ἐπιθυμία), care caută doar plăcere. Evidențiază diferența dintre filozoful conducător și tiran, și face apel la o alegorie împărțind sufletului într-un monstru polifal, un leu și în final un om care datorită leului, domină monstrul, garantând dreptatea.

Cartea a X-a: În ultima carte se discută despre poezie și imitație. Poetul, și arta în general, imită obiectele sensibile, deci generează o iluzie bazându-se pe pasiuni ascunse care contaminatează sufletul și fac cetățeni răi. Prin urmare, astfel de artiști ar avea interdicție în orașul ideal, dar trebuie păstrate ditirambele (lauda zeilor) și epepeele. Socrate reiterează nemurierea sufletului. Viciile îl fac rău, dar nu îl distrug. La final, expune „mitul lui Er” din Pamfilia, care a fost găsit mort după o bătălie dar a reînviat la rugul funerar pentru că i se ordonase de către Judecătorii Supremi să fie „mesagerul din viitor”. Puritya sufletului nu poate fi obținută doar după ce s-a eliberat de limitările corpului uman, meritând abia atunci răsplata de după moarte, adică viața veșnică în contemplarea adevărului.

Unitatea internă a acestei ultime cărți a fost adesea pusă la îndoială, fiind văzută ca un apendice la celelalte nouă cărți, (Babut 1994) ca fiind scrisă ulterior celorlalte cărți ale *Republicii*, sau chiar ca fiind opera unui editor care a imitat opera lui Platon.

Există multe interpretări ale *Republicii* prin divizarea ei în funcție de subiectele tratate, una din cele mai cunoscute astfel de clasificări fiind cea a lui Bertrand Russell, în *O istorie a filosofiei occidentale* (Russell 2013, cart. I, part 2, cap. 14):

1. Cărțile I–V: definirea justiției; comunități ideale („utopie”); educația gardienilor;
2. Cărțile VI–VII: conducătorii filozofi; mitul peșterii; teoria Formelor; regimuri politice;
3. Cărțile VIII–X: forme practice de guvernare.

Jowett evidențiază cinci „diviziuni naturale ale *Republicii*, astfel:

1. Cartea I început — II 367: Morala din viața de zi cu zi și din teoriile perioadei.
2. Cartea II 368 — V 471: Precizarea sistemului implicat în existența ființei morale.
3. Cartea V 471 — până la sfârșitul Cărții V: Moralitatea ideală sau religia filozofică și baza ei reală sau metafizică.
4. Cărți V - IX: Verificarea legăturii dintre binefacere și bunăstare
5. Cartea X: Coroborarea psihologică a criticii cu aspectul nereal. (Bosanquet 1895)

Bibliografie

- Allott, Philip. 2011. „On First Understanding Plato’s Republic”. *European Journal of International Law* 22 (4): 1165–73. <https://doi.org/10.1093/ejil/chr085>.
- Babut, Daniel. 1994. „L’unité du livre X de La République et sa fonction dans le dialogue”. *MOM Éditions* 24 (1): 235–58.
- Bosanquet, Bernard. 1895. *A Companion to Plato’s Republic for English Readers*. Macmillan and Company.
- Brandwood, Leonard. 1992. „Stylometry and chronology”. În *The Cambridge Companion to Plato*, ediție de Richard Kraut, 90–120. Cambridge Companions to Philosophy. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CCOL0521430186.003>.
- Brickhouse, Thomas, și Nicholas D. Smith. 2022. „Plato”. 2022. <https://iep.utm.edu/plato/>.
- Dümmler, F. 1889. *Akademika*. Ricker, Giessen, 1889. <https://www.biblio.com/book/akademika-dummler-f/d/1395442061>.
- Gibbons, Fiachra. 2001. „The Thinking Person’s Favourite Thinkers”. *The Guardian*, 7 septembrie 2001, sec. UK news. <https://www.theguardian.com/uk/2001/sep/07/books.humanities>.
- Ha, Thu-Huong. 2016. „These Are the Books Students at the Top US Colleges Are Required to Read”. Quartz. 2016. <https://qz.com/602956/these-are-the-books-students-at-the-top-us-colleges-are-required-to-read/>.

- Hornblower, Simon, Antony Spawforth, și Esther Eidinow. 2012. *The Oxford Classical Dictionary*. OUP Oxford.
- Jackson, Abby. 2016. „The Most Popular Required Reading at America’s Top 10 Colleges”. Business Insider. 2016. <https://www.businessinsider.com/the-most-popular-required-reading-at-the-top-10-us-colleges-2016-1>.
- Jowett, Benjamin. 1892. „Plato’s The Republic - Jowett’s analysis”. 1892. <https://oll.libertyfund.org/page/plato-s-the-republic-jowett-s-analysis>.
- Kahn, Charles H. 2008. *Platone e il dialogo socratico: l’uso filosofico di una forma letteraria*. Vita e Pensiero.
- Mathieu, Frédéric. 2014. „[Mémoire II] Platon. Un Regard Sur L'Égypte - Compte Rendu”. https://www.academia.edu/49290467/_M%C3%A9moire_II_Platon_Un_regard_sur_l%39%C3%A9gypte_Compte_rendu.
- Nettleship, Richard Lewis. 1958. „Lectures on the Republic of Plato”. 1958. https://books.google.ro/books/about/Lectures_on_the_Republic_of_Plato.html?id=IUj51i rGmzcC&redir_esc=y.
- Plato, și Benjamin Jowett. 1991. *The Republic: The Complete and Unabridged Jowett Translation*. Vintage Books.
- Plato, și G. Stelli. 2007. „La Repubblica - Platone - Libro - Armando Editore - I classici della filosofia | IBS”. 2007. <https://www.ibs.it/repubblica-libro-platone/e/9788860811486>.
- Platon. 1848. *Les lois, la République, dialogues biographiques et moraux...* V. Lecou.
- Popper, Karl R. 2020. *The Open Society and Its Enemies*. Princeton University Press.
- Russell, Bertrand. 2013. *History of Western Philosophy: Collectors Edition*. Routledge.
- Sharpe, Matthew. 2019. „Guide to the Classics: Plato’s Republic”. The Conversation. 2019. <http://theconversation.com/guide-to-the-classics-platos-republic-127724>.
- Szlezák, Thomas A. 1992. *Platone e la scrittura della filosofia. Analisi di struttura dei dialoghi della giovinezza e della maturità alla luce di un nuovo paradigma ermeneutico*. 3° edizione. Milano: Vita e Pensiero.
- Taylor, C.C.W. 2009. „Plato’s Epistemology”. *The Oxford Handbook of Plato*, ianuarie. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780195182903.003.0007>.